

Dolník, Juraj

Asymetria v česko-slovenských vzťahoch

In: *Myšlenkové toposy literatury v česko-slovenských souvislostech : (minulost a současnost)*. Pospíšil, Ivo (editor); Zelenková, Anna (editor). Vydání první Brno: Tribun EU, 2014, pp. 51-62

ISBN 978-80-263-0738-9

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.81549>

Access Date: 12. 03. 2025

Version: 20250223

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ASYMETRIA V ČESKO-SLOVENSKÝCH VZŤAHOCH

Juraj Dolník (Bratislava)

Kľúčové slová

čeština, slovenčina, vzťah, asymetria, epijazyk, kongruentný jazyk

Abstrakt

Štúdia je príspevkom k objasneniu asymetrie vo vzťahu medzi Čechmi a Slovákmi. Asymetria sa prejavuje v disproporcii výskytu českých a slovenských kultúrnych produktov v susednej krajine a vo vzájomnom postoji príslušníkov týchto národov. Výhodiskom objasňovania tohto faktu je autorova reflexia recepcie slovenského jazyka Čechmi a češtiny Slovákmi a dospieva k záveru, že kým Slováci vnímajú češtinu ako kongruentný jazyk, pre Čechov sa slovenčina javí ako epijazyk. Tieto koncepty sa ukazujú ako užitočné pri hľadaní odpovede na otázku, aká interpretačná schéma riadi českú recepciu slovenskej kultúry. Ale autor si kladie aj otázku, čo ponúka slovenská kultúra českému recipientovi so zreteľom na jej kvalitu a načrtáva aj vplyv globalizácie na vzťah medzi Čechmi a Slovákmi.

Key words

Czech, Slovak, relation, asymmetry, epilanguage, congruent language

Abstract

The article is intended to be a contribution to understanding of the asymmetrical relation between the Czechs and Slovaks. The asymmetry manifests itself in the disproportional presence of the Czech and Slovak cultural products in the neighbouring country and in the mutual attitude. The author began his elucidation of this fact by considering the reception of the Slovak language by Czechs and vice versa and he concludes that the Slovak is a congruent language for the Czechs while the Slovaks are perceiving the

Czech as an epilanguage. The two concepts are useful in answering the question of what an interpretation schema directs the Czech reception of the Slovak culture. But he asks the question too of what can offer the Slovak culture to the Czechs with regard to the quality and he outlines the influence of the globalization upon the asymmetry in the relation of Czechs and Slovaks too.

Prejavy asymetrie

Asymetria v česko-slovenských vzťahoch sa prejavuje v disproporcii prítomnosti českej duchovnej produkcie na Slovensku a naopak, v nerovnomernosti vo vzájomnom hodnotiacom vnímaní, a teda aj v postojoch, ako aj v nerovnováhe vzájomných záujmov o dianie v „bratskej“ krajine (odhliadam od ekonomických vzťahov). Výrazným vonkajším prejavom koreňa prevahy zastúpenosti českej duchovnej kultúry v slovenskom prostredí nad prenikaním slovenských kultúrnych produktov do českého prostredia je dlhodobé fungovanie češtiny ako kultúrneho jazyka Slovákov, čo je ukazovateľom ich takpovediac historickej nastavenosti na recepciu českej kultúry. Táto nastavenosť nezanikla ani po presadení kultúrnej strednej slovenčiny ako spisovného jazyka Slovákov, čeština zostala ich epijazykom, a teda sa reprodukovala aj ich apercepčná kompetencia vo vzťahu k českému slovu. Tá sa kultivovala v podmienkach spoločného štátu. Ako svedok doby I. Novák referuje o stave v období do roku 1948 takto: „*Okrem pomerne nesmierne veľkého počtu Čechov, ktorí po prevrate prišli na Slovensko..., treba tu ešte spomenúť aspoň fakt, že knižný trh český dostal v Slovensku veľmi významné odbytište, najmä na stredných školách, kde čítanie českých kníh malo úplnú prevahu. Pomerne najrozšírenejšie noviny po prevrate stali sa u nás aj u našej inteligencie české Lidové noviny...*“¹ Po roku 1948 – ako svedok socialistickej éry – môžem referovať, že česká kniha a tlač, české slovo v roz-

¹ Novák, Eudovít: *Jazykovedné glosy k československej otázke*. Turčiansky Svätý Martin: Matica slovenská 1935, s. 143 – 144.

hlase a neskôr na televíznej obrazovke, ako aj český film boli samozrejmi sprievodnými javmi slovenského slova. Hoci výskyt slovenského slova v českom prostredí v tejto ére narástol, vládol nepomer, čo zodpovedalo demografickému pomeru Čechov a Slovákov. Po rozdelení spoločného štátu tento nepomer sa zväčšil (porov. so zisteniami M. Nábělkovej, 2008) – na ilustráciu uvediem postrehy českého pozorovateľa: „... *zkusete si sehnat v Česku jediné slovenské noviny – nepochodíte, a to vesměs ani v hlavním městě. Český tisk ovšem můžete koupit na Slovensku relativně běžně. Nebo literatura – ... časy, kdy byly slovenské knihy přirozenou součástí prodejního prostoru, jsou pryč. A to se netýká jen beletrie, ale i, což je ještě horší, literatury odborné. Přitom v kdejakém bratislavském knihkupectví narazíte na širokou nabídku českých knih všech žánrů a druhů. Univerzity velmi často využívají studijní texty psané česky. Naopak se to neděje. A totéž se týká médií.*“² Jednou z možných reakcií na tento stav je, že aj tento jav spadá do poľa pôsobnosti trhového hospodárstva: dopyt riadi ponuku. Miera dopytu určuje rozsah a skladbu ponuky slovenského kultúrneho produktu, čo platí aj vo vzťahu k českej produkcii na Slovensku. Môžeme síce protestovať proti tomu, že kultúrne produkty sa považujú za tovar, ktorého cena sa rovná trhovej hodnote, tým sa však nezbavíme otázky, či sa do pomeru ponuka – dopyt nepremieta hodnotové vnímanie týchto produktov na pozadí hodnotiaceho nazerania na národ.

Nerovnomernosť vo vzájomnom hodnotiacom vnímaní Čechov a Slovákov sa preukázala aj empirickými výskumami. Pripomením časť výsledkov takého výskumu sociológmi.³ Výskum ukázal, že Česi viac inklinujú k paušálnym úsudkom o povahe slovenského národa, a to viac k negatívnym ako kladným, pričom ako pozitíva sa hodnotia národná hrdosť, temperament a nespútanosť. Okrem toho, že menej Slovákov vníma Čechov z negatívnej stránky, Slováci

² Žantovský, Petr: *Česká média a slovenská agenda – zkušenosti a možnosti*. Príspevok na medzinárodnej konferencii Slovenčina vo svete 2013. Bratislava: hotel Bôrik 21. – 25. 10. 2013 (v tlači, s. 2).

³ Frič, Pavol – Bútorová, Zora – Rosová, Tatiana: *Česko-slovenské vzťahy v zrkadle empirického výskumu*. Sociológia 24, 1992, č. 1 – 2, s. 43 – 74.

vidia aj viac pozitívnych vlastností českého národa: rozhl'adenosť, kultúrnosť, vzdelanosť, kultivovanosť, súdržnosť a družnosť. Tieto zistenia korešpondujú s bežnými pozorovaniami neverejného českého diskurzu v slovenskom prostredí a predpokladám, že aj slovenského diskurzu v Čechách. K tejto nerovnomernosti sa priraduje nepomer v postoji k jazyku druhého národa, ktorý sa prejavuje v pripravenosti na recepciu, resp. používania druhého jazyka. Kým o slovenskom jazykovom povedomí môžeme povedať, že čeština je jeho epifenoménom, z čoho vyplýva, že Slovák je nastavený na apercepciu českých komunikátov, resp. na používanie češtiny s vyšším stupňom prirodzenosti ako Čech na prijímanie slovenčiny, pre ktorého je slovenčina len blízkopríbuzným jazykom, ktorý je vcelku zrozumiteľný, ale v komunikácii vychádza z prirodzenej jazykovej ústretovosti slovenského partnera. Tento rozdiel azda dobre vystihuje výrok, že kým čeština je pre Slovákov epijazyk, slovenčina je pre Čechov kongruentný jazyk. Prívlastok kongruentný odkazuje na gramatický termín kongruencia, teda gramatická zhoda, čiže zhoda v istých gramatických kategóriách, pričom jeden z členov dvojice v kongruenčnom vzťahu sa prispôsobuje druhému členu. Výrokom s metaforou kongruentný jazyk sa vyjadruje, že nositeľ češtiny prirodzene (bez toho, aby sa to učil) vníma zhodné štruktúry svojho jazyka a slovenčiny s nastavenosťou na jej akomodačnú orientovanosť vo vzťahu k svojmu jazyku. Nepomer bohemizmov v slovenčine a slovákizmov v češtine a vyššia miera pripravenosti nositeľa slovenského jazyka na prispôsobovanie sa blízkopríbuznému jazyku sú indikátory takej orientovanosti.

Výrazy epijazyk a kongruentný jazyk signalizujú odlišné pozície, z ktorých sa interpretuje jazyková inakosť. Iný jazyk ako materčina jej nositelia buď interpretujú ako cudzí jazyk, alebo v prípade blízkej príbuznosti sa môžu zdráhať, či ide o cudzí jazyk. Výrazy epijazyk a kongruentný jazyk reagujú na túto možnosť s tým rozdielom, že pojem epijazyk silnejšie blokuje príklon k interpretácii inakosti ako cudzosti (porov. s opakovaným výrokom o hrozbe, že pre mladú generáciu Čechov sa slovenčina stáva cudzím jazykom; s takou obavou sa nestretávame v opačnom smere). Výraz kongruentný jazyk

implikuje, že vnímanie zhody medzi jazykmi je premenlivé v závislosti od podmienok so zreteľom na medzijazykové kontakty – krajným prípadom premenlivosti je interpretácia inakosti ako cudzosti –, kým výraz epijazyk implikuje, že vnímanie zhody je relatívne autonómne vo vzťahu k podmienkam, t. j. že vnímanie češtiny ako veľmi blízkeho jazyka je „pružne stabilné“. Tieto výrazy však neimplikujú hierarchizáciu jazykov z hľadiska rovnocennosti. Nepredpokladám, že postoje používateľov sú ovplyvnené hodnotiacim vnímaním „lepší“ : „horší“ jazyk, ale prizma nazerania cez jeho úžitkovú hodnotu nie je bezvýznamný faktor.

Nerovnováhu vzájomného záujmu o to, čo sa deje v susedskej krajine, dobre ilustrujú médiá. Z českej strany už citovaný P. Žantovský to vidí takto: „*Nepřítomnost jazyka nám totiž vzdaluje slovenská témata. Přestáváme znát slovenskou realitu, víme o ní jen to, co nám tu a tam sdělí političtí zpravodajové... ..hledáte li v českých médiích slovenskou agendu, tak kromě výjimečných událostí, jako jsou volby prezidenta či parlamentu, jde zpravidla jen o bulvární informace s kriminální tematikou.*“⁴ Na Slovensku síce tiež registrujeme pokles miery verejnej informovanosti o diania v Čechách, ale konzument slovenských médií si celkovo udržiava stály informačný kontakt s českým prostredím.

Český interpretačný konštrukt

Určujúcim faktorom asymetrie v česko-slovenskom vzťahu, chápanej v predchádzajúcom vymedzení, je silnejšia duchovnomocenská pozícia českého makrokolektívu v česko-slovenskom kultúrnom priestore. Nie je to vynútená, ale prirodzená mocenská pozícia, ktorá

⁴ Žantovský, Petr: *Česká média a slovenská agenda – zkušenosti a možnosti*. Príspevok na medzinárodnej konferencii Slovenčina vo svete 2013. Bratislava: hotel Bôrik 21. – 25. 10. 2013 (v tlači, s. 2 – 3); porov. aj Zeman, Jirí: *K přijímání slovenské kultury Čechy po rozpadu Československa*. In: Slovenčina na konci 20. storočia, jej normy a perspektívy. In: Sociolinguistica Slovaca 3. Ed. S. Ondrejovič. Bratislava: Veda 1997, s. 182 – 186.

prirodzene vzišla z diferencovaného dejinného života Čechov a Slovákov, zahŕňajúceho prirodzený príklon Slovákov k českému jazyku a prostredníctvom neho k českej kultúre. Na pozadí tejto duchovnomocenskej pozície sa vytvoril český interpretačný konštrukt vo vzťahu k Slovákom, ktorý je súčasťou českej kolektívnej duchovnosti, a teda ako ponuka interpretačného média jednotlivcom. Niektorí jednotlivci ponuku prijímajú, iní ho odmietajú až odsudzujú interpretačné správanie v jeho duchu, čiže funguje ako jeden z mnohých kohéznych faktorov českého makrokolektívu, ako jeden z momentov spoločnej stimulačnej bázy, na ktorú členovia spoločnosti diferencovane reagujú. Potvrdzujú to zistenia a reakcie z českého intelektuálneho prostredia. Napríklad V. Linhartová prezentovala textové svedectvo brnianskeho slovakistu Aloisa Gregora o vtedajšej atmosfére (po vzniku Československa), „*keťá nebyla nakloněna myšlence přijmout Slovensko (i jeho kulturu) partnersky... příliš bylo zdůrazňováno vědomí vlastní české výjimečnosti...*“⁵ a pripojila aj svoj poznatok: „*Není třeba zastírat ani fakt, že se ještě i v dnešní době objevuje ve vědomí některých Čechů pocit nadřazenosti demonstrovány... chápáním Slovenska a slovenské kultury jako jakéhosi regionálního převěsku.*“⁶ P. Příhoda (1993) medzi stereotypmi v českom kultúrnom prostredí nachádza aj stereotyp slovenskej inferiority, ktorý utvrdzuje v českom vedomí, že Slováci sú tí chudobnejší, menej vzdelaní, zaostalí; alebo (ešte raz P. Žantovský) sa poukazuje na prospešnosť získavania skúseností zo slovenského prostredia, ale „*bud' z pohodlnosti, nebo, a to spíše, z jakési bezdůvodné zpupnosti, pocitu staršího a chytřejšího bratra, který mimo jiné byl jedním z mentálních předpokladů samotného rozdělení před dvaceti lety*“.⁷ Tieto ilustračné citáty naznačujú, že spomínaný interpretačný

⁵ Linhartová, Věra: *Na okraj kulturního vztahu česko-slovenského*. In: Brněnská slovakistika a česko-slovenské vztahy. Ed. I. Pospíšil. Brno: Masarykova univerzita – Filozofická fakulta 1998, s. 117.

⁶ Ibidem, s. 112.

⁷ Žantovský, Petr: *Česká média a slovenská agenda – zkušenosti a možnosti*. Príspevok na medzinárodnej konferencii Slovenčina vo svete 2013. Bratislava: hotel Bôrik 21. – 25. 10. 2013 (v tlači, s. 3).

konštrukt vznikol v súlade so štandardnou predstavou o sociálnom poriadku, ktorý sa konštituuje navodzovaním mocenských pomerov a ich stabilizáciou. Vedomie českej superiority bolo motivované ekonomickou zaostalosťou obyvateľov horného Uhorska a ich kultúrnou limitovanosťou, určenou ich životnými podmienkami, a stabilizované slovenskou subjektiváciou, t. j. podriadením sa českou duchovnou mocou, čo sa stransparentňovalo používaním češtiny ako kultúrneho jazyka. Aj v tomto mocenskom vzťahu sa sformoval slovenský subjekt. Vo vedomí Čechov a Slovákov sa nastolil asymetrický česko-slovenský poriadok ako rámec ich sociálnej koexistencie.

Aj pri tomto jave sa prejavila konzervačná stránka kultúry. Ako je dobre známe, kultúra funguje aj ako retardovač spoločenského vývinu, ako faktor pôsobiaci proti posunom v myslení, hodnotení, postojoch, správaní a konaní jednotlivcov a kolektívov, a teda ako reproduktor nastoleného status quo. Tým, že sa postupne menili životné podmienky Slovákov, Slovensko prekonávalo svoju ekonomickú zaostalosť a tým aj svoju kultúrnu limitovanosť, postupne sa strácala existenčná motivácia českého interpretačného konštruktú vo vzťahu k Slovákom, ale konštrukt naďalej pretrvával, lebo bol súčasťou českej sociálnej kultúry (štandardizácií, konvencionalizácií týkajúcich sa sociálnych vzťahov), čím sa udržiavala tradícia správania z pozície duchovnej moci. Demotivačnému procesu vzdorovala retardačná sila kultúry. Z chápania kultúry ako kolektívnej duchovnosti, ktorá funguje ako ponuka kolektívu, že jeho členovia sa môžu správať v jeho duchu, vyplýva možnosť, že v demotivačnom procese narástol počet jednotlivcov, ktorí už nepodliehajú tradícii a ich mentálnej výbave už nie je vlastný ten interpretačný konštrukt, resp. ho výslovne odmietajú ako neopodstatnený. Ani v tomto prípade, samozrejme, nie je namieste čierno-biele vnímanie ľudského života: jedni vnímajú Slovákov cez prizmu tohto interpretačného konštruktú, druhí nie. Diferenciácia jednotlivcov je určite jemnejšia. Niektorí jednotlivci môžu „triezvejšie“ interpretovať súčasnú slovenskú pozíciu v česko-slovenskom vzťahu, niektorí môžu vidieť rapídny a iní pomalší kultúrny vzostup Slovákov, niektorí môžu prednostne vnímať ich kultúrne vrcholy, čo môže ovplyvniť ich globálne hodnotenie

nie slovenskej kultúry, iní zasa jej slabšie stránky, alebo niektorí môžu deklarovať rovnocennosť kultúr, ale tradičný interpretačný konštrukt je latentne prítomný a pod.

Ale ani jednotlivci, ktorí tvoria jadro súčasnej sociálnej bázy sledovaného interpretačného konštrukt, zrejme nie sú jednoliatym interpretačným celkom. Niektorí môžu byť prosto pasívni udržiavatelia tradície, v procese socializácie si jednoducho privlastňujú prizmu nazerania na Slovákov určenú tradovaným konštruktom a zostávajú pri tom, že prosto „tak to je“. Iní môžu byť aktívni tým, že sa usilujú priamo alebo nepriamo preukázať pretrvávajúcu slovenskú kultúrnu limitovanosť (porov. s predchádzajúcimi citátmi z českého intelektuálneho prostredia). Motívy a okolnosti takej aktívnosti môžu byť, pravdaže, rozličné, ale čo majú pravdepodobne spoločné, je, že najvýraznejšie pestujú predsudkový prístup k slovenskému kultúrnemu svetu a hodnotiaci apriorizmus pri jeho vnímaní. Tento prístup a apriorizmus, ktorý sa prejavuje ako riadenosť interpretácie vopred daným nepozitívnym hodnotením, podporujú navodenie zápornej reputácie, ktorá vzbudzuje, resp. posilňuje nezáujem o objekty zo slovenského kultúrneho sveta.

Sledovaný jav evokuje, pravdaže, aj otázku, či slovenská kultúrna produkcia, sprevádzajúca ekonomický a vzdelanostný vzostup Slovenska, má v sebe taký stimulačný potenciál, ktorý by mohol na českej strane vyvolať reakcie, ktoré by pôsobili symetrizujúco na pomer medzi vzájomnou recepciou Čechov a Slovákov, a teda by pôsobil erozívne na spomínaný interpretačný konštrukt. Otázka sa týka „výkonnosti“ slovenského duchovného prostredia, determinovanej silou domácich duchovných zdrojov a reakciami na civilizačné a inokultúrne podnety.

Slovenská realita a ilúzia

V tejto súvislosti bude poučné pripomenúť si Štúrovo vnímanie českej spisby. Píše: „*V poézii českéj ešte máločo je podareného a čo sa hlavne podarilo, cudzím duchom páchne; v druhej peknej literatúre romány a všelijako*

menované odrábaniny romantické hlavné miesto zaujímajú a v daktorých, ako asi pred dvoma rokmi vo Květoch v článku „o žene“, hnusné vyrubliny siekt nemeckých a iných k poboršeniu ľudu slovanského do života nášho sa kydajú. Dajte nám pokoj s tými mátohami cudzími..., nevodte do nášho sveta zúfľanlivých kadejakých vycivencov, zvodcov, to sú pre nás potvory, ktorých sme my u nás nevidali a nevidíme, nekazte pokoj nás; pozrite na naše lípy, ako ticho šumejú, pozrite na náš život, ako je pri všetkých nešťastiach pokojný, pozrite, ako naše mysle i srdcia horia svätým ohňom a nebúria sa pre žiadosti a mrle daromné! ... hnusnými cudzích svetov vyrublinami, ktoré život náš čerstvý kántria a pokoj náš hubia, my sa zľaliat' a zhora nadol poprevracat' dat' nechceme.“ (Štúr, 2007;⁸ editor zväzku na s. 580 poznamenáva: „Článok s nadpisom Žena vyšiel v časopise Květy r. 1843. Štúrovi zrejme neboli po vóli myšlienky o rovnoprávnosti mužov a žien a o vynášaní ženy ako koruny všetkého stvorenia.“) Štúr vložil do týchto výpovedí svoje presvedčenie o tom, čo je základom životných foriem vlastných Slovákom. Obsah tohto základu azda sa dá primerane vystihnúť viacslóvným pomenovaním introverzný stabilizačný osvietenský tradicionalizmus. Po-vahe a vóli Slovákov majú zodpovedat' životné podmienky, v ktorých môžu zachovávat' svoje tradície, zahŕňajúce orientovanosť na svoj národný život (introverzia), a teda intaktnosť vplyvmi vyvolávajúcimi dezorientovanosť, čiže aj ustálenosť domáceho duchovného prostredia (stabilita), ktorá žičí vzdelanostnému vzostupu národa (osvietenskosť). Životné formy, ktoré by nevzišli z tohto základu, museli by byt' Slovákom cudzie (keďže používanie češtiny Slovákami nevzišlo z tohto základu, ale z jazykovej núdze, tento jazyk sa nemohol stat' spisovným jazykom Slovákov). Jednou z možných hypotéz je, že tento základ určoval „výkonnosť“ slovenského duchovného prostredia, obmedzoval variabilitu, rozmanitosť jeho produkcie a predurčoval vývinovú líniu kultúry, v ktorej nemala miesto paradigmatická tvorivá iniciatíva. Vzdelanostná úroveň Slovákov stúpala a čoraz väčší okruh sa dostával do styku so svetom, ale absencia stimulov k paradigmatickej tvorivej iniciatíve zotrvala, pretože chýbali domáce paradigmatické vzory, čo je následok pôsobenia

⁸ Štúr, Ľudovít: *Dielo*. Ed. R. Chmel. Bratislava: Kalligram 2007, s. 174.

spomínaného základu životných foriem Slovákov. Vidí sa mi, že táto absencia sa kompenzuje pestovaním kultúry verbálnej paradigmatickej domácej kultúrnych výtvorov, teda ich deklaratívneho povyšovania na úroveň blízku k paradigmatickým výtvorom, čo má aj pomocnú motiváciu v záujme o zvyšovanie slovenského sebavedomia ako reakcie na prejavy pocitu národnej menejcennosti, nedocenenia vlastného a pod. Táto verbálna evaluačná kultúra navodzuje ilúziu o stave slovenskej kultúrnej produkcie, ktorá je v kontraste s jej „vývozom“ do českého prostredia so zreteľom na záujem o ňu v tomto prostredí.

Externý vplyv na asymetriu

Vyslovujem domnienku, že reprodukciu asymetrie v sledovanom vzťahu podporuje aj faktor mimo rámca česko-slovenského kultúrneho priestoru. Týmto externým činiteľom je globálna orientovanosť na západnú civilizáciu, vrcholiacu v severoamerickej modalite. Vystihuje ju slnečnicová metafora: hlavy sa otáčajú za slnkom. Aj české a slovenské hlavy sa obracajú týmto smerom, upínajú sa cez západnú Európu na civilizačné a kultúrne produkty severoamerického kontinentu. Usídlila sa aj v nich interpretačná schéma, podľa ktorej civilizačný pokrok a kultúrne inovácie sa šíria z USA cez západnú Európu na východ, takže kto sa chce pohybovať na úrovni civilizačného vrcholu a aktuálnych kultúrnych výbojov, napája sa na tento prúd a prijíma americkocentrickú perspektívu vnímania sveta. V súlade s touto perspektívou záujem jej nositeľov sa sústreďuje na americké civilizačné a kultúrne dianie a ich záujem o dianie v Európe klesá smerom na východ. Aj Čech, ktorý si osvojil túto interpretačnú schému, stráca záujem o to, čo sa deje na východe, teda aj na Slovensku, podobne aj Slovák, ktorý je záujmovo laxný k tomu, čo sa deje napríklad v Bielorusku alebo v Moldavsku. Smerovanie Slováka na západný svet s americkým vrcholom vedie cez české prostredie, čo zodpovedá aj tradícii slovenskej orientovanosti, kým slovenské prostredie je za východiskovým bodom českej zameranosti

na tento svet. Je to podporný faktor asymetrie v česko-slovenskom vzťahu.

Vplyv tohto podporného faktora sa prejavuje v postoji k jazyku aj duchovnej produkcii. Sprievodným znakom západnej orientácie je nastavenosť na angličtinu, čo je navyše podporované jej tendenciou k univerzalizmu. Tomuto jazyku sa neprisudzuje len praktický, ale aj sociálny význam: tvorba v tomto jazyku značne zvyšuje šancu úspešnosti. Zameranosť na tento jazyk utlmuje záujem o iné jazyky a v tomto rámci aj český záujem o slovenčinu. Menší záujem o slovenčinu, spôsobený historickými okolnosťami, našiel externú živnú pôdu. K sociálnemu významu anglického jazyka patrí aj to, že zvyšuje prestížnosť duchovnej tvorby. Jej recepcia je impregnovaná štandardizovanou diferenciáciou postojov k tvorbe v angličtine (pochopiteľne, ako najprestížnejšie sa vnímajú duchovné produkty v pôvodnej angličtine z centra západného sveta). Táto angloorientácia sa, samozrejme, týka aj Slováka. Ukazuje sa však, že tento faktor výraznejšie neutlmuje následok toho, že čeština je epijazykom Slovákov, ani silu tradície uznanlivého vnímania českej kultúry Slovákami. Len empirické výskumy by mohli potvrdiť, alebo vyvrátiť hypotézu, že epijazykový status češtiny v slovenskom jazykovom povedomí a tradičný uznanlivý postoj Slovákov k českej kultúre sú také silné faktory, že ich angloorientácia výraznejšie nevlýva na ich vzťah k českosti. Zdá sa, že tradícia asymetrie v česko-slovenskom vzťahu sa reprodukuje aj v súčasných podmienkach. Nebolo by obojstranne výhodnejšie, keby sa tento vzťah symetrizoval? Je to len teoretická otázka. Reálnu odpoveď na ňu dá ďalší vývin koexistencie Čechov a Slovákov v rámci globalizujúceho sa sveta.

Literatúra

- Frič, Pavol – Bútorová, Zora – Rosová, Tatiana: *Česko-slovenské vzťahy v zrkadle empirického výskumu*. Sociológia 24, 1992, č. 1 – 2, s. 43 – 74.
- Linhartová, Věra: *Na okraj kultúrneho vzťahu česko-slovenského*. In: Brněnská slovakistika a česko-slovenské vztahy. Ed. I. Pospíšil. Brno: Masarykova univerzita – Filozofická fakulta 1998, s. 109 – 119.
- Nábělková, Mira: *Slovenčina a čeština v kontakte. Pokračovanie príbehu*. Bratislava – Praha: VEDA, vydavateľstvo SAV – Jazykovedný ústav I. Štúra SAV – Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze 2008.
- Novák, Eudovít: *Jazykovedné glosy k československej otázke*. Turčiansky Svätý Martin: Matica slovenská 1935.
- Příhoda, Petr: *Sociálně-psychologické aspekty soužití Čechů a Slováků*. In: Rozloučení s Československem. Eds. R. Kipke – K. Vodička. Praha: Český spisovatel 1993, s. 29 – 41.
- Štúr, Eudovít: *Dielo*. Ed. R. Chmel. Bratislava: Kalligram 2007.
- Zeman, Jiří: *K přijímání slovenské kultury Čechy po rozpadu Československa*. In: Slovenčina na konci 20. storočia, jej normy a perspektívy. In: Sociolinguistica Slovaca 3. Ed. S. Ondrejovič. Bratislava: Veda 1997, s. 182 – 186.
- Žantovský, Petr: *Česká média a slovenská agenda – zkušenosti a možnosti*. Príspevok na medzinárodnej konferencii Slovenčina vo svete 2013. Bratislava: hotel Bôrik 21. – 25. októbra 2013 (v tlači).

Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-0689-12.